

ERFGOEDHUIS
ZUID • HOLLAND

Erfgoedhuis Zuid-Holland

Jaarverslag 2017

Samengesteld door: Judith Tegelaers, Onno Helleman, Evelien Masselink en Leo Bredie.
Eindredactie: Saskia Boom
Delft, 30 mei 2018

Inhoud

Inleiding.....	3
A. Beleven van Erfgoed.....	5
A1 Communicatie erfgoedlijnen	5
A2 Erfgoededucatie Erfgoedlijnen	8
A3 Overige activiteiten voor de Erfgoedlijnen.....	11
A4 Ondersteuning en deskundigheidsbevordering.....	16
B. Behouden en benutten van erfgoed.....	20
B1 Ondersteuning (wettelijke) erfgoedtaken gemeenten	20
B2 Archeologie in Zuid-Holland	24
B3 Herbestemming en Transitie	27
B4 Sectoraal: Molennetwerk	28
B5 Sectoraal: Landgoederen en religieus erfgoed	31
C. Projecten.....	32
C1 Kennis is Kracht	32
C2 Project Herbestemming	34
D. Betaalde dienstverlening.....	35
D1 Afdeling Erfgoed & Ruimte.....	35
D2 Afdeling Erfgoed & Beleving.....	37
D3 Monumentenwacht Zuid-Holland	38

Inleiding

Voor u ligt het jaarverslag 2017 van het Erfgoedhuis Zuid-Holland (hierna: EGH). EGH is uitvoerder van het provinciaal erfgoedbeleid, zoals opgesteld door provincie Zuid-Holland (hierna: PZH), en zet zich in voor het behouden, benutten en beleven van het rijke cultureel erfgoed van Zuid-Holland. Dit doen we door het ondersteunen van gemeenten, erfgoedinstellingen, vrijwilligers en andere betrokkenen. Het jaarverslag geeft een beeld van de uitvoering van de werkzaamheden die EGH in opdracht van de provincie Zuid-Holland uitvoert, alsmede de overige door EGH ontwikkelde activiteiten in 2017.

Provinciaal beleid

Binnen het provinciaal Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 "Zuid-Holland: slimmer, schoner en sterker" ligt de nadruk op de zeven erfgoedlijnen: ruimtelijke structuren of ensembles in het landschap bestaande uit erfgoedobjecten rond een specifiek thema. EGH vervult ondersteunende administratieve en communicatieve werkzaamheden voor de zogeheten "erfgoedtafels": overlegorganen waarbinnen stakeholders van een erfgoedlijn vertegenwoordigd zijn. Ook is EGH voortrekker van verschillende samenwerkingsprojecten binnen de erfgoedlijnen.

Daarnaast krijgen binnen het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 de thema's molens (molenbiotopen en groot onderhoud), herbestemming en archeologie & publieksbereik extra aandacht. EGH ondersteunt de provincie hierbij, onder andere door de coördinatie van het Molennetwerk Zuid-Holland, de uitvoering van het project Herbestemming, de monitoring van het Archeologiehuis Zuid-Holland en het beheer van de publiekswebsite beleefarcheologie.nl.

Tot slot vormt ook de digitalisering van erfgoedcollecties een belangrijk punt van aandacht binnen het provinciaal erfgoedbeleid. Hiervoor voerde EGH in 2017 een onderzoek uit naar de stand van zaken rond collectiedigitalisering van de erfgoedinstellingen in Zuid-Holland.

Opbouw jaarverslag

Dit verslag biedt een overzicht van activiteiten en werkzaamheden die EGH in 2017 realiseerde. Deze activiteiten en werkzaamheden zijn uitgevoerd volgens het door PZH goedgekeurde "Werkplan 2017". De opzet van dit jaarverslag volgt die van het werkplan.

In hoofdstuk A "Beleven van Erfgoed" worden activiteiten genoemd die onze stakeholders ondersteunen bij het beleefbaar maken van erfgoed. Hieronder vallen communicatieve, educatieve, coördinerende en inhoudelijke werkzaamheden voor de erfgoedlijnen en activiteiten ter ondersteuning van erfgoedinstellingen en -vrijwilligers.

Hoofdstuk B "Beschermen en benutten van Erfgoed" noemt de activiteiten die EGH uitvoert ter ondersteuning van gemeenten, voor het Archeologiehuis Zuid-Holland, op vlak van herbestemming en voor het Molennetwerk Zuid-Holland.

In hoofdstuk C staan twee projecten die het EGH in samenwerking met de PZH heeft uitgevoerd met inzet van de bestemmingsreserve uit 2015 en op basis van fondsenwerving: Kennis is Kracht en Herbestemming.

Hoofdstuk D “Betaalde dienstverlening” geeft een overzicht van betaalde opdrachten en diensten die EGH buiten de boekjaaruren uitvoert, waaronder de werkzaamheden van de Monumentenwacht Zuid-Holland.

A. Beleven van Erfgoed

Een nóg betere erfgoedbeleving voor een grotere diversiteit aan doelgroepen: dat was het hoofddoel bij de kerntaak “beleven van erfgoed” voor 2017. Dit doen we enerzijds door de zeven erfgoedlijnen optimaal te ondersteunen op het gebied van overkoepelende communicatie (A1), educatie (A2) en door het initiëren van nieuwe samenwerkingsprojecten aan de erfgoedtafels (A3). Anderzijds door het ondersteunen van instellingen en vrijwilligers die zich erfgoedbreed inzetten voor de beleving van erfgoed in Zuid-Holland (A4).

A1 Communicatie erfgoedlijnen

In 2017 heeft EGH zich ingezet voor een brede, laagdrempelige promotie van de erfgoedlijnen, met als doel zoveel mogelijk mensen kennis te laten maken met de geschiedenis van Zuid-Holland. Dit deden we aan de hand van onderstaande activiteiten.

A1.1 Doorlopende activiteiten

Beheer publiekswaatsite erfgoedlijnen

Ook in 2017 beheerde EGH de publiekswaatsite geschiedenisvanzuidholland.nl, die in totaal bijna 142.000 werd bezocht. Dit is een stijging van 9% ten opzichte van 2016 en ruim meer dan de vooraf als doel gesteld 120.000 bezoekers per jaar. Op de waatsite worden verhalen en activiteiten geplaatst over de verschillende Erfgoedlijnen, maar ook over andere onderwerpen op het gebied van de geschiedenis en het erfgoed van Zuid-Holland. In het najaar van 2017 is door een onderzoeksbureau een analyse uitgevoerd met als doel de aantrekkelijkheid van de site voor bezoekers te optimaliseren. In 2018 zullen de aanbevelingen die hieruit volgden worden opgepakt.

Nieuwsbrieven & social media

Voor de erfgoedlijnen Landgoederenzone, Limes, Goeree-Overflakkee, Trekvaarten en Oude Hollandse Waterlinie werden door EGH nieuwsbrieven verstuurd, om stakeholders op de hoogte te houden van ontwikkelingen binnen de erfgoedlijn. EGH beheert en onderhoudt daarnaast voor verschillende Erfgoedlijnen social media-kanalen: Pinterest en Twitter namens Geschiedenis van Zuid Holland, Facebook en Twitter namens Atlantikwall, Facebook en Twitter namens Trekvaarten, Facebookpagina en Twitter namens de Oude Hollandse Waterlinie. In opdracht van de erfgoedtafel Goeree-Overflakkee is een facebookpagina aangemaakt en werd een training verzorgd over het gebruik ervan.

Themawaatsites

EGH beheert verschillende themawaatsites die het erfgoed van Zuid-Holland bij een breed publiek onder de aandacht brengen: landgoedwandelen.nl (zie A3), herbestemming-zh.nl (zie B3), beleefarcheologie.nl (zie B2) en landgoedenbuitenplaats-zh.nl (zie B5). Een toelichting op deze activiteiten vindt men in de genoemde hoofdstukken.

PR-ondersteuning

EGH ondersteunt PZH en deelnemers van de erfgoedlijnen bij PR-activiteiten. Hiertoe vindt tweewekelijks overleg plaats tussen de communicatiemedewerkers van PZH en EGH. Werkzaamheden betreffen het versturen van persberichten, het plaatsen van nieuwsberichten op erfgoedhuis-zh.nl, beleefarcheologie.nl en geschiedenisvanzuidholland.nl en het plaatsen en delen van social mediaberichten. Ook wordt het veld geïnformeerd als EGH merkt dat de achterban nog niet volledig op de hoogte is van aankomende activiteiten.

Communicatie & promotie erfgoedlijnen (online bannering)

In 2017 is de in 2016 ontwikkelde strategie doorgetrokken: het genereren van *free publicity* door het aanhaken op grote publieksevenementen, via nieuws- en persberichten en social media. Daarnaast is door PZH een opdracht verstrekt voor betaalde promotieactiviteiten op de erfgoedlijnen. Hierbij is gekozen voor een gemixte inzet van online en offline promotiemiddelen: de inzet van Google Aads, Instagram Influencing, Facebook Ads en gedrukte advertenties en advertorials.

Google Ads wordt ingezet via "Google Grant", waarbij stichting zonder winstoogmerk die zich inzetten voor een goed doel een budget krijgen van ca. 300,- dollar per dag. De aanvraag en uitvoer ligt in handen van een externe partij. Van november 2017 t/m oktober 2018 wordt er een actieve Google Ads campagne gevoerd voor alle erfgoedlijnen, met verwijzing naar subpagina's van geschiedenisvanzuidholland.nl. Maandelijks wordt geïnventariseerd of er nieuwe artikelen en activiteiten op de website zijn geplaatst die een extra boost krijgen via Google Ads. Tot nu toe zorgen de Google advertenties voor tussen de 5.000 en 7.000 extra bezoekers op geschiedenisvanzuidholland.nl per maand.

Daarnaast is een Instagram Influencers-actie gevoerd op de erfgoedlijnen Landgoederen-zone, Trekvaarten en Atlantikwall. Een groep van negen "Influencers" (Instagrammers met veel volgers) is een dag op pad geweest langs verschillende erfgoedlocaties en heeft minimaal één foto op zijn/haar kanaal gepost.

Tot slot is er een Facebook Ads-campagne gevoerd ter promotie van beleefarcheologie.nl en er zijn drie advertenties en advertorials geplaatst in Forten Magazine (publicatie in 2018), magazine Trots op Flakkee (TOF) en de Stem van Dordt (uitvoering 2018).

A1.2 Nieuwe activiteiten in 2017

Ontwikkeling meerjarenstrategie

Eind 2016 is met PZH gesproken over de ontwikkeling van een meerjarenstrategie voor de promotie van de erfgoedlijnen bij een breed publiek. Door EGH is een eerste aanzet gegeven voor een inventarisatie van activiteiten/evenementen en kansen per erfgoedlijn. Door afwezigheid van de desbetreffende medewerker bij PZH is hier geen verder vervolg aan gegeven. De hierboven omschreven opdracht die jaarlijks aan EGH wordt verstrekt voor betaalde promotieactiviteiten op de erfgoedlijnen is daardoor ook pas later in het jaar gestart.

Holland City

NBTC heeft het programma Holland City gelanceerd, dat aan de hand van verhaallijnen het Nederlandse erfgoed bij een voornamelijk internationaal publiek promoot. Het team Recreatie en Toerisme van PZH is hierop aangehaakt. In 2016 was er sprake van mogelijke ondersteuning door EGH bij het verder ontwikkelen en uitvoeren van initiatieven op de verhaallijn 'Water'. In 2017 is hier overleg over geweest met medewerkers van bureau toerisme. Hierbij is gekeken naar aanknopingspunten, dit heeft niet geleid tot vervolgacties. Wel coördineert EGH het project "Hollands Buiten"; de ontwikkeling van een merkstrategie voor de erfgoedlijn Landgoederenzone Zuid-Holland (zie A2). Vanuit deze rol heeft EGH plaats in de communicatiewerkgroep van de verhaallijn Kastelen en Buitenplaatsen van NBTC en vindt onderlinge afstemming plaats tussen beide marketingstrategieën.

Rechtenvrij beeldmateriaal

In 2017 is via het pilotproject "Limes in Beeld" geëxperimenteerd met het verzamelen en beschikbaar stellen van rechtenvrije afbeeldingen van de Romeinse Limes in Zuid-Holland. Doel hiervan is om – door het beschikbaar stellen van goede, gratis en rechtenvrije beelden - de zichtbaarheid en beleefbaarheid van dit erfgoed te vergroten. In totaal zijn ruim 270 afbeeldingen verzameld, waaronder bijdragen van het provinciaal archeologisch depot van de provincie Zuid-Holland, het Rijksmuseum van Oudheden en diverse particuliere fotografen en tekenaars. Alle afbeeldingen zijn voorzien van uitgebreide metadata en gedoneerd aan Wikimedia Commons, waarmee ze beschikbaar komen voor gebruik op Wikipedia. De afbeeldingen worden ook ter beschikking gesteld aan de landelijke Romeinse Limes-beeldbank. Wat EGH betreft was de pilot succesvol en leent deze zich voor uitrol naar de andere erfgoedlijnen.

A2 Erfgoededucatie Erfgoedlijnen

In 2017 hebben we ons de ambitie gesteld om een grotere en bredere doelgroep te bereiken met onze erfgoededucatie. Gebaseerd op het principe van *life long learning* willen we mensen van alle leeftijden en met verschillende achtergronden laten kennismaken met de verhalen van het rijke cultureel erfgoed van Zuid-Holland. In 2017 zijn hier de eerste stappen voor gezet. Verder is onderzocht hoe we ook in Zuid-Holland kunnen aansluiten op de "Cultuureducatie met Kwaliteit"-plannen (CmKplannen) en zijn de bestaande lespakketten opnieuw onder de aandacht gebracht met een schoolplatenserie.

A2.1 Algemene activiteiten

Modulair aanbieden lesmateriaal

In het werkplan 2017 hebben we onszelf de ambitie gesteld om met onze erfgoededucatie nóg meer inwoners van Zuid-Holland te bereiken met onze erfgoedverhalen. Dit door het omvormen van de tot nu toe uitgebrachte educatiepakketten op de erfgoedlijnen naar liquid content, zodat deze informatie kan worden ingezet voor mensen van 8 tot 88 jaar. Om dit te bereiken wordt het bestaande lesmateriaal modulair gemaakt. Zo kan een gebruiker, op basis van zijn eigen behoefte aan didactiek, duur en budget, zelf een maatwerk lespakket samenstellen.

Vanwege een vacature op de plek voor consulent educatie is deze activiteit niet volledig uitgerold in 2017, maar in 2018 wordt dit actiepunt zeker verzorgd: niet alleen de lespakketten komen modulair beschikbaar, maar er wordt ook gewerkt aan meer duidelijkheid voor de leerkracht op de site, en via ons google adwords programma en via een advertentie in een goed gelezen nieuwsbrief voor leerkrachten BO communiceren we wanneer de pakketten modulair klaarstaan. Overigens zijn dié onderdelen die interessant zijn voor andere doelgroepen dan scholen/leerlingen via de Verhalen op de site van Geschiedenisvanzuidholland.nl geplaatst in 2017.

Tevens is een succesvol pilotproject uitgevoerd op de Erfgoedlijn Trekvaarten in de regio Midden-Delfland, waarbij een 'kijkwaaier' is ontwikkeld die flexibel inzetbaar is voor verschillende doelgroepen. Daarover meer op de volgende pagina onder 'activiteiten erfgoedlijnen'.

Verder hebben er gesprekken met stakeholders plaatsgevonden en observaties op drie scholen in Midden-Delfland. Dit gaf ons meer kennis over het gebruik van het huidige educatieaanbod. Op basis van deze observatie is een aanpassing gemaakt in het lesaanbod op de website voor zowel de doelgroep onderwijs (à la cartemogelijkheden) als het algemeen publiek. De meeste aanpassingen zijn in 2017 doorgevoerd, in 2018 wordt dit afgerond.

Aansluiting op CmKplannen

Niet opgenomen in het jaarplan 2017, maar wel uitgevoerd, is het zoeken van aansluiting op de CmKplannen. Vanuit het Ministerie van OCW worden scholen gestimuleerd om een cultuurvisie te ontwikkelen die aansluit op de onderwijsvisie, het curriculum en lokale mogelijkheden. Uitgangspunt hierbij zijn de wensen en mogelijkheden van scholen. Per

regio zijn door penvoerders en in samenspraak met betrokkenen CmKplannen ontwikkeld voor de periode 2017-2020. De vraag naar erfgoedprojecten is in met name plattelandsregio's groot, de erfgoedlijnthema's sluiten echter niet altijd aan op de wensen van scholen. Vanuit EGH is contact gezocht met penvoerders in een aantal gebieden, om te onderzoeken op welke manier bestaand lesmateriaal kan aansluiten op de CmKplannen van scholen en welke vraag er is naar erfgoedprojecten.

Ontwikkeling schoolplatenserie

Met behulp van projectsubsidies via de erfgoedlijnen heeft EGH in 2017 vier schoolplaten ontwikkeld voor de erfgoedlijnen Limes, Atlantikwall, Trekvaarten en Oude Hollandse Waterlinie. Het doel was enerzijds het promoten van de lespakketten die zijn ontwikkeld op deze erfgoedlijnen, anderzijds om een overkoepelend en kwalitatief communicatie-item te ontwikkelen dat docenten en andere stakeholders graag willen bewaren en ophangen in de klas. Zo brengen we het erfgoed voor langere duur onder de aandacht in het klaslokaal.

De schoolplaat is een mooi geïllustreerde, historische afbeelding waarop van alles te zien en ontdekken valt over het erfgoedthema. Op de achterzijde staat uitleg over de voorzijde, wordt de samenhang met de andere schoolplaten getoond en staat een verwijzing naar de website geschiedenisvanzuidholland.nl, waarop het lesmateriaal te vinden is.

De schoolplaten zijn gratis verspreid onder de scholen langs de erfgoedlijn. Zo maken kinderen op een laagdrempelige manier kennis met het erfgoed in hun directe omgeving. Ook zijn ze online te bestellen via de websites geschiedenisvanzh.nl en erfgoedhuis-zh.nl. Op de website kunnen leerkrachten ook gratis een digitale versie van de schoolplaten downloaden, voor vertoning via het digibord. De reacties van de leerkrachten zijn gemonitord en geven blijk van grote tevredenheid en enthousiasme over de schoolplaten.

A2.2 Activiteiten per erfgoedlijn

Limes

In samenspraak met de deelnemers aan de erfgoedlijn Limes heeft EGH in 2017 het "Limespaspoort" ontwikkeld. Dit boekje bevat opdrachten, raadsels en wist-je-datjes en stimuleert kinderen om op speelse wijze hun kennis over de Limes te vergroten, zowel online als op locatie. Aan het paspoort doen elf culturele erfgoedinstellingen langs de Limes in Zuid-Holland mee. Cofinanciering voor het project is gevonden bij de gemeenten langs de Limes. Het paspoort is gratis verspreid in een oplage van 10.000 stuks. Met het resterende budget is een herdruk van 5.000 gerealiseerd.

Atlantikwall

Voor de erfgoedlijn Atlantikwall is in 2017 een project gerealiseerd dat tot doel had om het publieksbereik te intensiveren. Dit project komt mede voort uit de kwaliteitsslag die voor deze erfgoedlijn is geformuleerd. Het project omvatte twee onderdelen: a) een project gericht op dementerende ouderen en verzorgers (herkenning en beleving van het verleden) en b) een project voor het opleiden van gidsen en rondleiders van Staatsbosbeheer. Dit laatste in het kader van een integrale erfgoedbenadering waarbij

erfgoed en groen elkaar versterken. Voor deze projecten is additionele financiële ondersteuning verworven via de Mondriaan Stichting.

Het projectonderdeel Bunkerdagen, waarbij we scholen nauwer willen betrekken bij bunkercomplexen in de eigen leefomgeving, is doorgeschoven naar voorjaar 2018. Gedurende het jaar bleek dat het opgestelde format niet aansloot op de wensen van scholen en stakeholders. In overleg is besloten om het anders aan te pakken en uit te stellen tot 2018. Het aangevraagde uitstel is door PZH verleend.

Oude Hollandse Waterlinie

In 2017 is de tweede editie van de "Waterlinie voor kids"-dag op Fort Wierickerschans gehouden en zijn nieuwe waterliniedagen ontwikkeld in samenspraak met gemeente en historische verenigingen in Gorinchem en Schoonhoven. Tijdens deze dagen leren kinderen via allerlei doe-, kijk- en belevingsopdrachten meer over de Oude Hollandse Waterlinie. Er was veel enthousiasme bij de betrokken partijen, die er graag een vervolg aan willen geven, maar nog wel wat hulp te kunnen gebruiken bij de organisatie. Er is verder contact gelegd met Gouda, Nieuwpoort en Zederik om in 2018 in deze plaatsen waterliniedagen op te zetten.

Trekvaarten

Op de erfgoedlijn Trekvaarten is het project "Intensivering Publieksbereik Trekvaarten" uitgevoerd. Via een pilotproject in de regio Midden-Delfland is een "kijkwaaier" ontwikkeld, op basis waarvan aan boord van een boot maatwerk informatie kan worden gegeven aan wisselende doelgroepen: individueel of in groepsverband, jong en oud. Het bestaande materiaal is hiervoor aangepast naar modulair materiaal en ook is informatie toegevoegd over de trekvaart in Midden-Delfland. In overleg met de vaarondernemers is een cursus van twee avonden ontwikkeld voor schippers en gidsen. Tijdens deze cursus is historische informatie over de trekvaarten en een toelichting over het gebruik van de kijkwaaier gedeeld. Ook is getraind op kennis- en informatieoverdracht en gastheerschap. De cursussen in Midden-Delfland en Den Haag zijn in 2017 afgerond, met de ondernemers in Leiden is in 2017 een planning gemaakt die in voorjaar 2018 wordt uitgevoerd.

A3 Overige activiteiten voor de Erfgoedlijnen

EGH was in 2017 betrokken bij verschillende projecten op de erfgoedlijnen. Dit betreft projecten rond marketing en communicatie, strategische samenwerking, eventcoördinatie, onderzoek en publieksbereik. We werken hierbij samen met partners als Probiblio, de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) en onze groene partner Het Zuid-Hollands Landschap. De activiteiten worden per erfgoedlijn opgesomd.

A3.1 Atlantikwall

EGH ondersteunde in 2017 als secretaris/notulist bij de erfgoedtafel Atlantikwall. Ook werd de projectleider van PZH geholpen met het beoordelen van projectaanvragen. Daarnaast is op de erfgoedlijn Atlantikwall vanuit erfgoededucatie een project ontwikkeld waarbij dementerende ouderen en hun verzorgers kennis kunnen maken met dit erfgoed van de Tweede Wereldoorlog. Zie voor meer informatie hierover A2.2, pagina 9. Tot slot wilde EGH in samenspraak met de erfgoedtafel in 2017 voorbereidingen treffen om rond de Atlantikwall een landelijk congres te organiseren. Omdat tijdens het jaar bleek dat een congres voor 2018 niet haalbaar is, zijn de plannen aangehouden.

A3.2 Goeree-Overflakkee

Via de erfgoedtafel Goeree-Overflakkee is de werkgroep "Communicatie Erfgoedlijn Goeree-Overflakkee" opgezet, waarin ook EGH zitting heeft. Het doel van deze werkgroep is om het erfgoed van het eiland nog breder onder de aandacht te brengen. Dit heeft geleid tot artikelen in lokale media en de uitgave van de Erfgoedkrant 2017, een 20-pagina's tellende publicatie in oplage van 27.000 stuks met publieksinformatie over erfgoedprojecten op het eiland. Daarnaast werd een 4-pagina's tellend katern in de kersteditie 2017 van Eilanden Nieuws voorbereid.

Daarnaast is op Open Monumentendag opnieuw een vertoning van de film Portret van een Eiland gerealiseerd, op de volgende zes locaties: de Schuur van Son in Dirksland, het Streekmuseum Goeree-Overflakkee in Sommelsdijk, Fort Prins Frederik in Ooltgensplaat, Molen De Korenbloem in Sommelsdijk, Molen Windvang in Goedereede en Molen Windlust in Achthuizen.

De leden van de Erfgoedtafel kregen een facebooktraining om gezamenlijk de facebookgroep Erfgoed Goeree-Overflakkee te vullen en promoten, zie ook pagina 5.

A3.3 Landgoederenzone Zuid-Holland

Voor de erfgoedlijn Landgoederenzone was EGH in 2017 betrokken als coördinator van enkele grote samenwerkingsprojecten:

Projectcoördinatie "Hollands Buiten"

Het project "Hollands Buiten" is in 2017 door Erfgoedhuis Zuid-Holland uitgevoerd, in opdracht van de erfgoedtafel Landgoederenzone Zuid-Holland. Het project had als doel de ontwikkeling van een overkoepelend merkconcept voor de binnen deze erfgoedtafel verenigde buitenplaatsen en landgoederen. EGH was betrokken bij het opstellen van een uitvraag en de selectie van het merkbureau. Vervolgens voorzag EGH het merkbureau van de benodigde kennis en informatie en coördineerde de tussentijdse werksessies en

presentatiemomenten. Het uiteindelijke merkconcept (merk, pay-off en huisstijl) wordt door de tafel breed gedragen. Ook is een voorstel ontwikkeld voor een marketingstrategie, die het merk bij een breed publiek onder de aandacht moet gaan brengen. De uitvoering van deze marketingstrategie vormt de tweede fase van het project Hollands Buiten en zal in 2018 worden gerealiseerd. Een evaluatieverslag van het project is naar provincie Zuid-Holland gestuurd.

Dag van het Kasteel 2017

Door de erfgoedtafel Landgoederenzone wordt jaarlijks aangehaakt op het landelijke evenement Dag van het Kasteel op Tweede Pinksterdag. Het activiteitenprogramma en de PR & communicatie worden gecoördineerd door EGH. Voor de publiekscommunicatie werd gebruik gemaakt van een speciale "Zuid-Holland-pagina" op de landelijke website dagvanhetkasteel.nl/regio-zuid-holland. Ook werd vanuit geschiedenisvanzuidholland.nl en via dagvanhetkasteel-zh.nl doorverwezen naar deze pagina. Deelnemers hadden de beschikking over banners, vlaggen en beachflags. Via advertenties in het AD Den Haag en het Leidsch Dagblad, persberichten en een Facebook Ads-campagne werd de Dag van het Kasteel actief gepromoot. Ook werd een flyer met vier fietsroutes verspreid onder de deelnemers, VVV's en plaatselijke bibliotheken. Het evenement was met een bezoekersaantal van 19.775 de succesvolste editie tot nu toe. De bezoekers van de Dag van het Kasteel in de Landgoederenzone Zuid-Holland vormen bijna een kwart van het landelijke aantal bezoekers.

Kwaliteitsimpuls Zocherparken

Het project Kwaliteitsimpuls Zocherparken is ontwikkeld in het kader van de Beleidsvisie Cultureel Erfgoed 2013-2016 van provincie Zuid-Holland, Erfgoedlijn Landgoederenzone Zuid-Holland. Initiatiefnemers waren de gemeenten Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Voorschoten en Wassenaar. Erfgoedhuis Zuid-Holland voerde het project uit. Het project startte in de tweede helft van 2015 en is in voorjaar 2017 afgerond.

Doelstelling van het project was om door onderzoek meer kennis te verwerven over de parken die telgen uit het tuinarchitectengeslacht Zocher hebben ontworpen voor buitenplaatsen in de Landgoederenzone Zuid-Holland en om de verworven kennis toegankelijk te maken voor eigenaren/beheerders van buitenplaatsen en het brede publiek. Het eind 2016 opgeleverde onderzoeksrapport werd in 2017 digitaal gepubliceerd via de website zocherparken.nl. Voor het brede publiek is een publieksbrochure met een oplage van 5.000 exemplaren gemaakt en verspreid via de deelnemende gemeenten. Daarnaast is de publieksbrochure gratis te bestellen via erfgoedhuis-zh.nl en als download opgenomen op de website zocherparken.nl.

Voor beheerders van Zocherparken in Nederland werd een beheerdersdag georganiseerd op 4 april. Er namen 22 beheerders/tuinbazen uit heel Nederland deel aan de dag. Om de onderzoekresultaten wereldkundig te maken, werd op 7 april een symposium georganiseerd in Huize De Paauw. Er waren 86 deelnemers. Tijdens het symposium werd de publicatie aangeboden aan vertegenwoordigers van de participerende gemeenten, werd de website gelanceerd en de publieksbrochure aangeboden. Van het project is een evaluatieverslag verstuurd naar PZH.

LandGOEDwandelen

Het project *LandGOEDwandelen* is door Erfgoedhuis Zuid-Holland uitgevoerd in het kader van de Erfgoedlijn Landgoederenzone Zuid-Holland op initiatief van de gemeenten Leidschendam-Voorburg, Rijswijk, Voorschoten en Wassenaar. Het project had als doel wandelroutes langs buitenplaatsen in het zuidelijke deel van de Landgoederenzone Zuid-Holland te realiseren en hiermee de beleving van de samenhang van de zone te bevorderen voor bewoners, toeristen en recreanten. Het project is medio 2015 gestart en eind 2017 afgerond.

In 2017 zijn een meerdaagse en vijf korte wandelroutes in het zuidelijke deel van de Landgoederenzone Zuid-Holland in het veld uitgezet. De meerdaagse wandelroute kent vier startpunten. De vijf korte wandelroutes hebben één startpunt. Bij alle startpunten zijn startpanelen geplaatst. In totaal zijn er negen startpanelen geproduceerd en geplaatst. Langs de wandelroutes zijn in totaal zesentwintig informatiepanelen geplaatst.

Centraal communicatiemiddel is de website landgoedwandelen.nl. De website is tweetalig (NL, EN). Om de wandelroutes meer bekendheid te geven, zijn een Z-card (vouwkaart, NL) en brochure (NL, EN) geproduceerd, met een oplage van respectievelijk 7.500 en 10.000 exemplaren. Deze zijn verspreid via de deelnemende gemeenten, VVV's en de buitenplaatsen langs de routes. Het materiaal wordt de komende jaren (2018-2019) ook verspreid via Den Haag Marketing: plaatsing op de toeristisch-culturele portal denhaag.com en een advertorial over de routes in *This is The Hague* (2018 + 2019). Daarnaast zijn digitale banners ontwikkeld die kunnen worden geplaatst op websites van derden en zijn er voor de korte wandelingen advertorials gemaakt. Aangezien veel wandelaars gebruik maken van GPS, zijn de wandelroutes aangemeld bij GPS wandelplatforms (Wikiloc, GPStracks, Routeyou).

De wandelroutes zijn officieel gelanceerd op 23 oktober Huygens Hofwijck te Voorburg door gedeputeerde Rik Janssen en de wethouders Nadine Stemerding (gemeente Leidschendam-Voorburg), Marloes Borsboom (gemeente Rijswijk), Daan Binnendijk (gemeente Voorschoten) en Inge Zweerts de Jong (gemeente Wassenaar). PZH ontving een evaluatieverslag van het project.

Pilotproject "Voorproefjes" en lunchlezingen

In samenwerking met Probiblio en de bibliotheek Den Haag is het pilotproject *Voorproefjes* uitgevoerd. In vier vestigingen van de bibliotheek Den Haag zijn workshops voor kinderen georganiseerd die in het teken stonden van de erfgoedlijn Landgoederenzone. Na een korte inleiding stond Christiaan Huygens centraal en konden kinderen aan de slag om een zonnestelsel te maken. Alle deelnemers kregen na afloop een voucher mee naar huis waarmee ze bij Huygensmuseum Hofwijck een speurtocht konden afhalen. Doel van deze opzet was het bereiken van nieuwe doelgroepen voor de Landgoederenzone. In totaal hebben 50 kinderen meegedaan. Het concept is ook voor andere Erfgoedlijnen toepasbaar.

Daarnaast is in het najaar van 2017 een serie lunchlezingen in de bibliotheek Den Haag van start gegaan waarbij de Landgoederenzone centraal staat. Deze zijn gericht op volwassenen. Ook hier is een brug geslagen door bezoekers van de bieb kennis te laten maken met de landgoederen bij hen in de buurt. De serie trok elke maand tussen de 50 en 60 bezoekers en is in het voorjaar van 2018 afgerond.

A3.4 Limes

In september 2016 vertrok de burgemeester van Katwijk – Jos Wienen – als voorzitter van de netwerktafel Romeinse Limes Zuid-Holland, omdat hij werd benoemd tot burgemeester van Haarlem. EGH neemt sinds die tijd het voorzitterschap ad interim waar in de persoon van Onno Helleman. Verder is in 2017 op de erfgoedlijn Limes een pilot gehouden met het verzamelen van rechtenvrij beeldmateriaal over het erfgoed van de Romeinse Limes. De 270 beelden zijn beschikbaar gesteld via Wikimedia. Zie voor meer informatie A1, pagina 5.

A3.5 Trekvaarten

EGH ondersteunt (projecten van) de erfgoedlijn Trekvaarten met adviezen. Zo werd in 2017 het bedrijf Human Safari geadviseerd in de ontwikkeling van een overkoepelend merkconcept voor de erfgoedlijn Trekvaarten. De beoogde film over de Trekvaarten, die onderdeel uitmaakt van het project "Intensivering Publieksbereik Trekvaarten" (zie A2.2, pagina 10) ondervond wat moeite om de benodigde cofinanciering bijeen te brengen. Dit is inmiddels gelukt en de film zal in het voorjaar/zomer van 2018 worden geproduceerd.

A3.6 Oude Hollandse Waterlinie

Op de erfgoedlijn Oude Hollandse Waterlinie was EGH betrokken bij drie projecten:

Film Oude Hollandse Waterlinie

EGH had zitting in de klankbordgroep 'Film Oude Hollandse Waterlinie'. De klankbordgroep kwam in 2017 tweemaal bijeen en richt zich op de begeleiding en advisering van de filmproducenten in het proces met betrekking tot historische correctheid van het script, locatiekeuze en bewaakt de voortgang. De film moet vóór het eind 2018 worden opgeleverd.

Marketing en Merkpositionering Oude Hollandse Waterlinie

EGH had zitting in de klankbordgroep Marketing en merkpositionering Oude Hollandse Waterlinie. De klankbordgroep begeleidt een extern bureau Bosscher & Klein en kwam in 2017 tweemaal bijeen. Het onderzoek van Bosscher & Klein moet er toe leiden dat de OHW- partners meer verbindend gaan opereren en dat er een merkprofiel wordt ontwikkeld. Het doel is dat de linie bekender wordt en daardoor beter toeristisch en recreatieve vermarkt kan worden. De rapportage wordt januari 2018 opgeleverd.

Beleef de Krimpenerwaard

In 2017 werden voorbereidingen getroffen voor het project "Beleef de Vlist 2018", waarbij in samenwerking met ZHL werd gewerkt aan een voortzetting/verbreding vanuit de projecten *Boezemmolen* en *Koenschans Hersteld!*, die de bewustwording en het commitment bij lokale bevolking langs de Vlist verstevigen en vergroten. Dit heeft geresulteerd in een projectvoorstel *Beleef de Vlist* voor 2018 bij de Erfgoedtafel Oude Hollandse Waterlinie. Door natuurbeheer en geschiedenis samen in één aanvraag te verwerken viel deze inclusieve werkwijze op bij Bureau groen van de provincie: Dat resulteerde in een verzoek om tijdens de Bestuurdersconferentie Landschapstafels op 22 november een workshop Cultuurhistorische landschappen en erfgoedparels te verzorgen.

A3.7 Waterdriehoek

De inspanningen van het Erfgoedhuis voor de erfgoedlijn Waterdriehoek beperken zich tot aanwezigheid op de vergaderingen van de erfgoedtafel en het verlenen van ondersteuning/advies aan de projectleider Waterdriehoek van de provincie Zuid-Holland bij de beoordeling van ingediende projecten. Daarnaast werden op eigen initiatief auteurs aangezocht voor artikelen over onderwerpen die de Waterdriehoek betreffen, zoals Industrieel Erfgoed. Deze zijn op de publiekssite geschiedenisvanzuidholland.nl geplaatst.

A4 Ondersteuning en deskundigheidsbevordering

Naast bovengenoemde activiteiten op de erfgoedlijnen, biedt EGH ook ondersteuning en deskundigheidsbevordering aan de Zuid-Hollandse erfgoedinstellingen. Door kleine en middelgrote musea, historische en archeologische verenigingen en andere erfgoedinstellingen te faciliteren met kennis, trainingen en een netwerk, helpen we ze om het erfgoed van Zuid-Holland te ontsluiten en beleefbaar te maken. In 2017 werden hiertoe de volgende activiteiten uitgevoerd:

A4.1 Archiefcollectie provincie Zuid-Holland

Op 13 november 2017 is in samenwerking met het Nationaal Archief en de provinciearchivaris een studiemiddag georganiseerd over de Zuid-Hollandse archiefcollectie. Net als in voorgaande jaren was er ook dit jaar zeer veel animo voor de bijeenkomst, die werd afgesloten met een bezoek aan het depot in het Nationaal Archief, waar 35 deelnemers op intekenden. Er was een flinke wachtlijst, maar vanwege beveiligingseisen bij het Nationaal Archief was 35 deelnemers het maximum.

A4.2 Digitalisering collecties erfgoedinstellingen

Erfgoedhuis Zuid-Holland is in november 2016 in opdracht van de provincie Zuid-Holland, bureau Cultuur en Vrijetijd, gestart met een verkenning naar de staat van collectiedigitalisering in Zuid-Holland. Hierbij is o.a. de behoefte aan het digitaliseren van erfgoedcollecties in kaart gebracht. Hiervoor kregen ruim 340 erfgoedinstellingen een enquête of werden zij geïnterviewd.

De kick-off bijeenkomst voor deze verkenning werd op 31 januari georganiseerd met tachtig aanwezigen. Tijdens de slotbijeenkomst op 19 juni 2017 met 56 aanwezigen werden de resultaten teruggekoppeld en de voornemens van de provincie voor de komende jaren bekend gemaakt. De provincie heeft de conclusies en aanbevelingen ter harte genomen, hetgeen heeft geresulteerd in een opdracht aan EGH om in 2018 en 2019 om een Steunpunt in te richten.

Dit Steunpunt Digitalisering Erfgoedcollecties Zuid-Holland organiseert cursussen en netwerkbijeenkomsten, biedt praktische informatie en ondersteuning aan erfgoedinstellingen en fungeert als klankbord namens het erfgoedveld. De eerste stappen tot het goed inrichten van het steunpunt zijn in 2017 gezet. Vanuit het cursustraject Kennis is Kracht (zie pagina 34) is op 8 december 2017 al een workshop "Scannen van documenten en rechten" georganiseerd, waar 17 medewerkers en vrijwilligers van erfgoedinstellingen aan deelnamen.

Tot slot zijn tijdens het hele traject nauwe contacten onderhouden met het Netwerk Digitalisering Erfgoed.

A4.3 Provinciale Archeologische Kroniek

In september 2017 publiceerde EGH de nieuwe editie van de Archeologische Kroniek Zuid-Holland, de jaarlijkse update voor iedereen die op de hoogte wil blijven van de archeologische ontwikkelingen in onze provincie en van de opbrengsten van archeologisch onderzoek dat in 2016 in Zuid-Holland plaatsvond. De gegevens hiertoe worden aangeleverd door provincie Zuid-Holland, gemeentelijke archeologische diensten

en archeologische bedrijven. Dit jaar is extra ingezet op de gebruiksvriendelijkheid door onder meer een kaart met locaties toe te voegen. De Kroniek is online gepubliceerd op geschiedenisvanzuidholland.nl en is als PDF gratis te downloaden. Alle leden van archeologische verenigingen in Zuid-Holland, gemeenten, historische verenigingen en erfgoedinstellingen hebben een gedrukt exemplaar ontvangen. De resterende exemplaren kunnen worden besteld via de webwinkel op erfgoedhuis-zh.nl.

A4.4 Voorlichting

Berichtgeving

Om onze achterban op de hoogte te houden van nieuws en ontwikkelingen verstuurt EGH zes keer per jaar een nieuwsbrief naar haar achterban. In 2017 is ervoor gekozen om de nieuwsbrieven van de afdelingen Erfgoed & Ruimte en Erfgoed & Beleving te combineren tot één gezamenlijke nieuwsbrief. Dit omdat de scheidslijn tussen behoud & beleving vervaagt. Daarnaast worden separaat nieuwsbrieven gestuurd naar archeologiegeïnteresseerden en naar het Molennetwerk Zuid-Holland. Al het nieuws en ontwikkelingen worden direct op erfgoedhuis-zh.nl geplaatst en worden vervolgens opgenomen in de tweemaandelijksse nieuwsbrief.

Studiedag Erfgoed en Publiek

Daarnaast organiseert EGH studiedagen en bijeenkomsten om de achterban te informeren over recente trends en ontwikkelingen, of om een specifiek thema uit te lichten. In 2017 werd een studiedag over "Erfgoed en Toerisme" georganiseerd. Deze studiedag vormde een verdieping op de Erfgoeddag die plaatsvond op 6 oktober, en had als doel om in een kleiner gezelschap een verdiepingsslag te maken op het thema. Deze studiedag "Erfgoed en Publiek, van wie, voor wie?" trok 40 deelnemers, die op naam waren uitgenodigd. Deirdre Carasso van het Stedelijk Museum Schiedam leidde de dag in met een presentatie over het betrekken van de lokale bevolking. Hester Dibbits, bijzonder hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam gaf een lezing over erfgoedwijsheid en emotienetwerken rond erfgoed.

A4.5 Ondersteuning en advisering van erfgoedinstellingen

Contactonderhoud

EGH onderhoudt contacten met instellingen die zich bezighouden met lokale en regionale geschiedenis, zoals de verschillende historische verenigingen in de provincie, is een doorlopende taak. Advisering en het leggen van nieuwe contacten speelt daarbij een rol. Ook met vergelijkbare instellingen buiten de provincie worden contacten onderhouden, zoals de Zeeuwse SCEZ, de RCE, het Maritiem Platform, Oneindig Noord-Holland, Landschap en Erfgoed Utrecht en Erfgoed Noord-Brabant. Dit gebeurt o.a. door het deelnemen aan studiedagen en congressen, en door deelname in overleggen, waaronder die van het Landelijk Contact Museumconsulenten.

Korte adviezen

In 2017 werden we zo'n 100 keer gemaild en gebeld met korte vragen, variërend van informatie over oude veerverbindingen van de RTM tot een verkenning van de

mogelijkheden om het eerste videogame museum in Zuid-Holland op te richten, en van het gebruik van Adlib tot restanten op de Atlantikwall.

Ondersteuning KZHA

EGH ondersteunde in 2017 de Kring van Zuid-Hollandse Archivarissen (KZHA) door het participeren in twee ledenvergaderingen, drie bestuursvergaderingen en de Hollandse Archivarissendag, met ruim 50 deelnemers van archiefdiensten uit Noord- en Zuid-Holland. Ook organiseerden en verwerkten we een enquête onder de leden van de KZHA over de behoefte aan kennisdeling en deskundigheidsbevordering.

Ondersteuning NORAA en aansluiting AVA Net

EGH ondersteunde het Nationaal Overleg Regionale Audiovisuele Archieven (NORAA) via de aanwezigheid bij twee ledenvergaderingen. EGH maakt daarnaast, via NORAA, sinds dit jaar deel uit van het AVA_Net (www.avanet.nl): een landelijk netwerk van regionale en inhoudelijke experts ten behoeve van kennisdeling tussen AV-beherende instellingen. Verspreid over Nederland fungeren deze experts als aanspreekpunt en lokale/regionale kennishub. EGH is het aanspreekpunt voor erfgoedinstellingen in Zuid-Holland, m.u.v. het Stadsarchief Rotterdam die ook als expert is aangesloten. EGH heeft deelgenomen als expert aan het AVA_net symposium op 19 mei bij Beeld en Geluid in Hilversum.

A4.6 Ondersteuning en deskundigheidsbevordering van vrijwilligers

Trainen en opleiden

EGH voorziet in deskundigheidsbevordering van vrijwilligers door het geven van workshops en trainingen. In 2017 is dit gedaan onder de noemer "Kennis is Kracht". Omdat dit project grotendeels wordt uitgevoerd op basis externe financieringsbronnen, is het opgenomen in hoofdstuk C "Projecten" (zie pagina 34). Voor de uitvoering van dit project is een klein deel van de boekjaarsubsidie ingezet, om de kwaliteit van workshops en cursussen te monitoren en bewaken.

Daarnaast werkt EGH aan de ontwikkeling van een Groen-Erfgoed Academie. Met oog op deze ambitie had EGH in 2017 zitting aan de Groenparticipatietafel. De plannen worden in 2018 verder uitgewerkt.

Vrijwilligersplatform Zelf Doen in Erfgoed en Groen

In samenwerking met Het Zuid-Hollands Landschap (ZHL) en project De Groene Motor (DGM) beheert EGH het vrijwilligersplatform zelfdoeninerfgoedengroen.nl. Dit platform is in 2017 vernieuwd om twee redenen: a) betere aansluiting op de wensen en het gebruik van de doelgroep en b) betere vindbaarheid in Google door SEO-optimalisatie.

Voorafgaand aan de vernieuwing zijn interviews gehouden met enkele vertegenwoordigers van de doelgroep. Hun wensen, waaronder het zelfstandig kunnen beheren van vrijwilligersvacatures en een betere vindbaarheid van informatie, zijn meegenomen in het nieuwe ontwerp. Ook zijn de look en feel en functionaliteit van de vernieuwde website beter afgestemd op de primaire doelgroep; mensen die op zoek zijn naar vrijwilligerswerk, informatie en tips en activiteiten voor vrijwilligers.

Ondanks dat deze vernieuwingen pas in december 2017 operationeel waren is de site in 2017 toch veel beter bezocht dan in 2016: 12.970 bezoeken, tegenover 5.089 in 2016. Van deze 12.970 was 70% van de gebruikers nieuw op de site.

Vrijwilligersdag

Jaarlijks organiseert EGH in samenwerking met DGM een Vrijwilligersdag voor alle vrijwilligers in Zuid-Holland die zich inzetten voor erfgoed en groen. EGH is actief betrokken bij de samenstelling van het programma en het vastleggen van sprekers. In 2017 vond deze dag plaats op 17 juni op Fort Wierickerschans in Bodegraven. De dag trok 175 belangstellenden.

A4.7 Evenementen: Erfgoeddag

Op 6 oktober 2017 vond de tiende editie plaats van de provinciale Erfgoeddag. Dit evenement wordt jaarlijks georganiseerd EGH, met steun van PZH, en heeft als doel om professionals én vrijwilligers actief in het Zuid-Hollandse erfgoedveld bij elkaar te brengen, te informeren en te inspireren.

In 2017 stond de Erfgoeddag in het teken van Erfgoed & Toerisme. Binnen dit thema waren drie deelthema's gedefinieerd: Erfgoedtoerisme & Marketing, Erfgoedtoerisme & Innovatie en Erfgoedtoerisme: vloek of zegen? De dag vond plaats in de historische binnenstad van Gouda, met als hoofdlocatie de Sint Janskerk en als deellocaties Museum Gouda en het oude stadhuis.

Het programma kende twee keynote sprekers, negen "deelsessie"-sprekers en een excursie. De dag trok ca. 230 belangstellenden. Uit de deelnemersevaluatie kon worden geconcludeerd dat de dag succesvol is verlopen. Zowel de organisatie, locatie als het inhoudelijke programma werden goed beoordeeld.

A4.8 Storytelling "Archeologie in Zuid-Holland"

Niet opgenomen in het werkplan 2017, maar wel uitgevoerd, is de productie van een aantal korte vlogs onder de naam "Archeologie in Zuid-Holland". Dit project betreft korte vlogs van ca. 3-4 minuten over verschillende aspecten van de archeologie. In iedere vlog komt een archeoloog aan het woord, die iets vertelt over zijn of haar werk. Denk aan een stadsarcheoloog, bottenonderzoeker, veldarcheoloog, vrijwilliger, conservator, etc.

De filmpjes leveren veel positieve reacties op. Ze zijn op YouTube en Facebook gepubliceerd en ook op beleefarcheologie.nl te zien. De filmpjes zijn daarnaast ter beschikking gesteld aan de verschillende organisaties en particulieren die hebben meegewerkt aan de totstandkoming ervan.

B. Behouden en benutten van erfgoed

Naast 'beleven', zijn het behouden en benutten van erfgoed kerntaken van EGH. Dit doen we door het ondersteunen van gemeenten bij hun wettelijke erfgoedtaken (B1) en activiteiten op gebied van archeologie (B2). Aan het 'benutten' van erfgoed geven we vorm door onze rol in het project Herbestemming en Transitie (B3). Ook coördineert EGH het Molennetwerk Zuid-Holland, dat een belangrijke functie vervult in de bescherming van de Zuid-Hollandse molens (B4).

B1 Ondersteuning (wettelijke) erfgoedtaken gemeenten

Ter ondersteuning van gemeenten bij hun wettelijke erfgoedtaken zet EGH diverse middelen en activiteiten in. Via online communicatievoorziening is vaak geraadpleegde informatie permanent beschikbaar. Daarnaast organiseerde EGH informatiebijeenkomsten, studiedagen en trainingen over nieuwe ontwikkelingen rond de Omgevingswet en provinciale speerpunten. EGH legt werkbezoeken af om gemeente op locatie en persoonlijk te adviseren. Tot slot biedt EGH vanuit het Provinciaal Steunpunt Monumenten & Archeologie ondersteuning in de vorm van korte adviezen en een helpdesk.

B1.1 Digitale informatievoorziening

Nieuwe website met FAQ's

Zomer 2017 is de nieuwe website van EGH online gegaan (erfgoedhuis-zh.nl). Vertrekpunt voor het functioneel ontwerp was het zo goed mogelijk bedienen van de verschillende doelgroepen. Opgenomen is een pagina met "Frequently Asked Questions" oftewel FAQ's. Op deze pagina staan per onderwerp de meest voorkomende vragen van gemeenteambtenaren en andere erfgoedbetrokkenen op gebied van monumenten en archeologie. Ten behoeve van deze website zijn teksten geschreven over de verschillende diensten van het steunpunt en is een inventarisatie en beantwoording van de FAQ's opgesteld.

Nieuwsbrieven

Er zijn in 2017 twee digitale nieuwsbrieven Erfgoed & Ruimte verzonden die volgens de oude opzet zijn vormgegeven. Met ingang van juni zijn de digitale nieuwsbrieven van Erfgoed & Ruimte en Erfgoed & Beleving samengevoegd tot één Erfgoedhuis-nieuwsbrief. Hiervan zijn er drie verschenen. In deze nieuwe opzet staan artikelen die vooral zijn gericht op de activiteiten die EGH ontwikkelt voor de kerndoelgroepen (cursussen, informatiebijeenkomsten, projecten etc.). De artikelen zijn kort en bevatten een link naar de in 2017 vernieuwde website van het EGH.

Factsheets Omgevingswet

Omdat met ingang van juli 2016 de nieuwe Erfgoedwet van kracht werd, zijn factsheets voor gemeenteambtenaren opgesteld om hen kort en bondig een handreiking te bieden

over de belangrijkste elementen van de wet en de implicaties hiervan voor hun werkzaamheden. De factsheets zijn te downloaden via de website van EGH.

B1.2 Informatiebijeenkomsten en trainingen

Ondersteuning implementatie Omgevingswet

In 2017 is er voor de informatiebijeenkomsten gekozen voor een thematische aanpak, namelijk de Omgevingswet. Daarnaast hebben we de opzet van de bijeenkomsten veranderd: We hanteren een maximum van 30-35 deelnemers en kiezen voor elke bijeenkomst een andere locatie in de provincie. De volgende bijeenkomsten vonden plaats:

- *De Omgevingsvisie en burgerparticipatie* op donderdag 2 mei (29 deelnemers) in Delft;
- *Erfgoed in het Omgevingsplan* op donderdag 29 juni (32 deelnemers) in Leiden;
- *Erfgoed op Kaart* op donderdag 26 oktober (38 deelnemers) in Rotterdam.

In 2017 was er een duidelijk toename van het aantal deelnemers te zien. In 2016 lag het aantal deelnemers tussen de 10- 15, in 2017 is dat gestegen naar gemiddeld 31-35 aanmeldingen. Ongeveer 50% van de deelnemers is gemeentelijk ambtenaar. De overige deelnemers zijn vertegenwoordigers van onderzoeks- en architectenbureaus, leden van erfgoedcommissies, eigenaren en beheerders van cultureel erfgoed en belangenorganisaties. EGH acht het een goede zaak dat behartigers van het cultureel erfgoed (niet zijnde gemeenten) zich laten informeren over de veranderingen in het Ruimtelijke Erfgoedbeleid dat onder de Omgevingswet van kracht wordt, want juist zij krijgen hierbij een belangrijke rol toebedeeld.

Training Erfgoed en Omgevingswet

Naast de drie informatiebijeenkomsten heeft EGH op 1 juni 2017 een training Erfgoed en Omgevingswet georganiseerd voor gemeenteambtenaren, waarbij dertien gemeenten waren vertegenwoordigd. Docenten waren Geertje Korf en Nathalie Vossen.

Cursus Actualiteiten en Ontwikkelingen

Op 14 februari werd in samenwerking met de Erfgoed Academie rond het thema 'Samenwerking' de cursus Actualiteiten en Ontwikkelingen (A&O) georganiseerd. Het aantal van 21 deelnemers bleef achter bij het streefgetal van 45 en bevestigt de tendens dat deelname van gemeenteambtenaren aan betaalde cursussen geen vanzelfsprekendheid meer is. Tijdens de cursus heeft Albert Dorrestein, een presentatie gegeven over de totstandkoming van 'Hart voor Erfgoed' die het Erfgoedhuis in opdracht van de gemeente Alphen aan den Rijn samen met het lokale erfgoedveld heeft opgesteld. Andere sprekers waren Hermien de Bruijn-Franken over *Erfgoed in het Sociale Domein* en Joost Vorst van de provincie Zuid-Holland. Dagvoorzitter was Jan van de Voorde

Studiedag sociale woningbouw

Om aandacht te besteden aan de provinciale speerpunten restauratie en herbestemming, heeft EGH in 2017 een studiebijeenkomst over de cultuurhistorische waarden van sociale woningbouw voorbereid. Dit in samenwerking met PZH. De bijeenkomst stond gepland voor 30 november in Leiden. Door onvoldoende aanmeldingen is de bijeenkomst afgelast en doorgeschoven naar het voorjaar van 2018.

B1.3 Werkbezoeken

In 2017 zijn werkbezoeken gebracht aan de navolgende gemeenten: Alphen aan den Rijn, Binnenmaas, Bodegraven-Reeuwijk, Cromstrijen, Delft, Giessenlanden, Gorinchem, Katwijk, Korendijk, Lansingerland, Leerdam, Leiden, Leidschendam-Voorburg, Oud-Beijerland, Strijen en Molenwaard. EGH had daarnaast zitting in de klankbordgroep 'Cultuurhistorische waardenkaart Alphen aan den Rijn'. De klankbordgroep kwam in 2017 tweemaal bijeen. Naast EGH zitten in de klankbordgroep ook een lid van Bond Heemschut en vertegenwoordigers van lokale erfgoed-instellingen. Er wordt tijdens het proces vooral gelet op de juiste (en complete) invulling van de waardenkaart. RAAP ontwikkelt de Cultuurhistorische Kaart. Oplevering staat gepland vóór de zomer van 2018. Tot slot heeft EGH in aanloop op het formuleren van gezamenlijk erfgoedbeleid in 2017 gesprekken gevoerd met de ambtenaren van de vijf gemeenten in de Hoeksche Waard (Binnenmaas, Cromstrijen, Korendijk, Oud-Beijerland en Strijen). Dit project wordt in 2018 afgerond.

B1.4 Provinciaal Steunpunt Monumenten en Archeologie

Adviezen op maat en helpdesk

Ter ondersteuning van gemeenten bij het uitvoeren van hun wettelijke erfgoedtaken, voorziet EGH gemeenteambtenaren van informatie en korte adviezen. Zij kunnen hiervoor telefonisch of via mail terecht bij de helpdesk van de afdeling Erfgoed & Beleving. In 2017 werd door gemeenten 68 keer beroep gedaan op deze ondersteuning.

Overleg provinciale steunpunten

De twaalf provinciale steunpunten vormen een netwerk en overleggen met regelmaat over actualiteiten en ontwikkelingen ten aanzien van hun kerntaken en overige relevante zaken. Het netwerk kwam in 2017 zevenmaal bijeen en wel 19 januari, 23 februari, 27 maart, 1 juni, 8 september, 11 oktober en 6 december. Tijdens deze bijeenkomsten worden met regelmaat externe partijen ontvangen. In ieder geval een maal per jaar het Nationaal Restauratiefonds. Het uitnodigingsbeleid hangt verder nauw samen met ontwikkelingen binnen het bestel. Tweemaal per jaar vindt een overleg plaats met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, op ambtelijk niveau en directie niveau (22 juni).

Ruimtelijk planoverleg aandachtspunt

In 2017 is in het kader van de landelijke evaluatie van de provinciale steunpunten door EGH overleg gevoerd met provincie Zuid-Holland, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Erfgoedinspectie en Dorp, Stad en Land. Doel was te bepalen welke Zuid-Hollandse gemeenten de meeste behoefte aan ondersteuning hebben en hoe deze gemeenten het beste zouden kunnen worden bediend. Partijen hebben hun inzichten

dienaangaande gedeeld. Het afleggen van werkbezoeken aan gemeenten door het EGH werd als het meest geëigende instrument beschouwd om vraaggericht ondersteuning te bieden. Voor het opnieuw invoeren van bouwoverleg was vooralsnog onvoldoende draagvlak bij deelnemende partijen. Daarnaast werd geconstateerd dat de persoonlijke bezetting om daaraan invulling te geven niet toereikend is. Door personele omstandigheden van een aantal deelnemers (ziekte, pensioen, vertrek andere werkring) is het overleg in de loop van het najaar stilgevallen.

B2 Archeologie in Zuid-Holland

Door het verzamelen van basisinformatie over het archeologiebeleid van gemeenten, het organiseren van inhoudelijke discussiebijeenkomsten en het voeling houden met de regionale archeologische werkgemeenschappen, heeft EGH inzicht in ontwikkelingen ten aanzien van het archeologische werkveld in Zuid-Holland. Dit kan worden ingezet bij het ondersteunen van de gemeenten bij hun wettelijke taken op het gebied van de archeologische taken.

B2.1 Kennisborging

Digitale nieuwsbrieven

Er werden in 2017 drie digitale nieuwsbrieven verstuurd naar amateurarcheologen (april, juli, november). De nieuwsbrief werd verstuurd in het nieuwe nieuwsbriefformat van EGH naar 288 verzendadressen.

Monitor gemeentelijk/regionaal archeologiebeleid

Op 1 september is de jaarlijkse enquête op basis waarvan de monitor gemeentelijk / regionaal archeologiebeleid wordt samengesteld verstuurd naar alle 60 gemeenten in Zuid-Holland. Na een herinneringsmail en belronde is deze ingevuld door 44 gemeenten.

B2.2 Bijeenkomsten en netwerkdagen

Discussiebijeenkomsten voor gemeentelijke en regionale archeologen

Twee maal per jaar vindt er een discussiebijeenkomst plaats tussen gemeentelijke en regionale archeologen. De onderwerpen die tijdens de discussiebijeenkomsten aan de orde worden gesteld, worden in overleg met de deelnemers bepaald. Op 13 maart vond een bijeenkomst plaats met het thema "Veldslagen en verdedigingswerken in Zuid-Holland". Hierbij waren negen deelnemers aanwezig. De tweede bijeenkomst stond gepland op 9 oktober, maar is vanwege onvoldoende beschikbaarheid van medewerkers van provincie en gemeenten doorgeschoven naar 2018.

Bijeenkomsten netwerk van regionale archeologische werkgemeenschappen

Het structureel overleg met belangenbehartigers in de archeologie vond plaats op 16 maart en 5 oktober. Deze bijeenkomsten telden respectievelijk 11 en 9 deelnemers. Doel is wederzijdse informatie-uitwisseling. Nieuw dit jaar was dat ook historische verenigingen met een archeologische werkgroep aanschoven (De Motte en Golda). Onderwerpen die tijdens het overleg aan de orde zijn gesteld zijn onder andere: Ontstaan van het graafschap Holland, de subsidieregeling Publieksbereik en Archeologie en het publieksproject over archeologie en aardkunde van ZHAAP.

Jaarlijkse netwerkdag voor belangstellenden in de archeologie (50 deelnemers)

De jaarlijkse netwerkdag archeologie werd gehouden op zaterdag 23 september. De dag werd bezocht door ruim 100 belangstellenden. Dit keer waren we te gast in het Dordrechts Museum. Het thema was 'archeologie van kloosters'. Na het lezingengedeelte,

met presentaties van zowel archeologen als historici, werd een stadswandeling gemaakt langs kloosterlocaties in Dordrecht. Deze wandeling kwam tot stand in nauwe samenwerking met de archeologen van de gemeente Dordrecht. Alle aanwezigen kregen onze canvas 'beleef archeologie' tas uitgereikt, met daarin o.a. het boek 'Gevonden! 50 voorwerpen uit Dordtse bodem' van de gemeente Dordrecht.

B2.3 Archeologie en Publieksbereik

Archeologiehuis ZH

Evenals voorgaande jaren monitorde EGH in 2017 het reilen en zeilen van het Archeologiehuis Zuid-Holland. Hiervan wordt separaat verslag gedaan. Het aantal bezoekers is ten opzichte van 2016 met bijna 20.000 gestegen tot 70.095. In opdracht van PZH is in 2016 een start gemaakt met de zogenaamde Update & Upgrade van het Archeologiehuis. Deze operatie werd in 2017 afgerond met de vervaardiging van een gezichtsreconstructie van een individu uit het Graf van Wassenaar. De gezichtsreconstructie werd onthuld tijdens de opening van de Nationale Archeologiedagen in het Archeologiehuis Zuid-Holland, tegelijk met de opening van de tijdelijke tentoonstelling "Uit de schatkamer van Zuid-Holland". Dit is een tentoonstelling van metalen objecten uit het depot van PZH. De tentoonstelling was de opvolger van de vierde, en daarmee laatste tentoonstelling uit de Limes-reeks "Leven langs de Limes – Zwammerdam", die tot oktober 2017 te zien was. Behalve de gezichtsreconstructie is de educatieruimte in het kader van de Update & Upgrade aangepast en geschikt gemaakt als ruimte voor wisseltentoonstellingen. Tijdens de Nationale Archeologiedagen ontving het Archeologiehuis Zuid-Holland 910 enthousiaste bezoekers.

Uitvoering Communicatieplan Archeologie

2017 is het eerste jaar dat de archeologieportal, oftewel beleefarcheologie.nl live stond. De bezoekerscijfers waren in de eerste maanden goed, mede dankzij een Facebook Ads Campagne (betaalde advertenties). Hierna was een sterke terugval in de bezoekerscijfers waarneembaar. In de zomer is een twitteraccount opgestart en sindsdien wordt er intensief getwitterd over nieuwsitems op de portal. Dit heeft een lichte toename van bezoekerscijfers teweeg gebracht. Ook de archeovlogs zullen hieraan hebben bijgedragen (zie pagina 19). Daarnaast is de deelnemers van de Archeologietafel Zuid-Holland gevraagd om actiever kopij aan te leveren en onze acties op social media te steunen. Omdat de bijdragen van deze stakeholders achterblijven, is in 2017 veel tijd gestoken in het dagelijks speuren naar nieuws voor plaatsing op de website.

Inspanning Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie

Het Ontstaan van (het Graafschap) Holland is een van de onderzoeksthema's van Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie (POA). Het initiatief is begonnen vanuit de provinciale archeologietafel, maar ontwikkelt zich inmiddels breder, waarbij de vroege geschiedenis (1000-1300) van het graafschap Holland in al zijn aspecten een prominente rol vervult.

EGH participeert in de stuurgroep Ontstaan van (het Graafschap) Holland. De stuurgroep is in 2017 acht maal bijeen geweest. Op 31 mei werd de stuurgroep ontvangen in Vlaardingen voor de informatieavond "Vlaardingen 1018" en op 8 juni en 2

oktober was de stuurgroep aanwezig bij de opening van de tentoonstelling "De eerste eeuwen van Holland - het verhaal van een eigenzinnig graafschap" in Vlaardingen en Den Haag.

Wij organiseerden de netwerkdag archeologie mede in het teken van dit POA thema. In 2018 komt het thema organisatiebreed terug in verschillende activiteiten: de jaarlijkse Erfgoeddag, het magazine *Beleef Zuid-Holland* en ook wordt meegewerkt aan de speciale "Ontstaan van Holland"-editie van het tijdschrift Holland. Voor al deze activiteiten zijn in 2017 al de eerste stappen gezet.

B2.4 Werelderfgoed Limes

De directeur van EGH was lid van bestuur stichting Romeinse Limes Nederland. Gedurende het jaar zijn vijf bestuursvergaderingen geweest op 16 februari, 19 mei, 9 september en 3 november. Hierdoor was er afstemming en uitwisseling tussen de provinciale en de landelijke activiteiten. Voor de ondersteuning van de erfgoedtafel Limes, zie pagina 14, punt A3.4.

B3 Herbestemming en Transitie

Herbestemming en transitie van cultuurhistorische waardevolle gebouwen en gebieden is een speerpunt binnen het provinciaal beleid. EGH heeft in 2016 een programma herbestemming ontwikkeld dat erop is gericht om gemeenten en initiatiefnemers handvatten te bieden en te inspireren. Een product dat binnen het programma is ontwikkeld, is de website herbestemming-zh.nl. Deze website is in 2017 actueel gehouden. De overige activiteiten op dit terrein worden beschreven onder C2. "Project Herbestemming".

B4 Sectoraal: Molennetwerk

Het Molennetwerk Zuid-Holland is tot stand gekomen op instigatie van PZH en wordt gecoördineerd door EGH. EGH concentreert zich op de drie aandachtsgebieden: kennisdeling en ondersteuning van molenvrijwilligers, het onderhoud van molens en de omgeving van de molen en tot slot publieksbereik.

B4.1 Kennisdeling en ondersteuning

Online communicatie

In 2017 is de nieuwe website van EGH live gegaan en is een speciale themaomgeving voor molens ingericht. De URL molennetwerkzh.nl verwijst rechtstreeks naar deze pagina. De twee brochures "Vrijwilliger op de molen" en "Draaiende molens dankzij een gezonde molenbiotoop" zijn hier te downloaden.

Via Facebook, Twitter en Instagram wordt informatie over de verschillende activiteiten van het Molennetwerk verspreid en kennis en informatie met de volgers gedeeld. Het aantal volgers is: 415 (Facebook), 345 (Twitter) en 83 (Instagram).

In 2017 zijn in maart en juni twee digitale nieuwsbrieven verzonden naar ruim 500 adressen. In september werd via e-mail en de sociale media een oproep gedaan aan de achterban (molenaars, moleneigenaren, vrijwilligers, betrokkenen bij molens) om deel te nemen aan de landelijke Natuurwerkdag op 4 november.

Netwerkbijeenkomst

Op 13 oktober vond in Gouda de jaarlijkse netwerkbijeenkomst van het Molennetwerk plaats. Naast presentaties van molinoloog Anton ten Bruggencate, vijf jaar Molennetwerk en de aandachtspunten van PZH, konden de deelnemers een bezoek brengen aan molen 't Slot in Gouda. Ook was er een excursie per bus naar twee poldermolens: Boezemmolen nr. 6 (Haastrecht) en de Cabauwse Molen (Cabauw). Er waren 73 deelnemers.

Themabijeenkomsten

Op 30 mei is in De Boetzelaer in Monster een bijeenkomst georganiseerd rond het thema "Aan de slag in de molenbiotoop". Tijdens deze bijeenkomst kwamen drie sprekers aan het woord die actief aan de slag zijn gegaan in de molenbiotoop. Hierbij kwamen vragen aan bod zoals: Hoe zijn zij te werk gegaan? Wat heeft het opgeleverd? Daarnaast hadden de aanwezigen de gelegenheid om eigen initiatieven voor het voetlicht te brengen. Aan het eind van de middag konden de deelnemers molen De Vier Winden in Monster bezoeken. Het aantal deelnemers was 50.

Cursus Molengids

De cursus Molengids is in 2017 driemaal gegeven. Aan de cursus op 22 en 29 april deden in totaal vijftien vrijwilligers mee. Zes van hen zijn actief op molen De Eendracht in Alphen aan den Rijn, waar de cursus ook werd gegeven. De andere vrijwilligers kwamen van molens De Roos (Delft), Aeolus (Vlaardingse) en Windlust (Nieuwerkerk aan den IJssel). De cursus op 14 en 28 oktober vond plaats in Delft en werd gevolgd door 15 vrijwilligers van molens De Vier Winden (Monster), De Roos (Delft), Nieuw Leven

(Hazerswoude Dorp), De Put (Leiden), De Hoop (Hellevoetsluis), De Arend (Zuidland), Aeolus (Vlaardingen), de Groeneveldse Molen (Schipluiden) en De Heesterboom (Leiden). De derde cursus vond plaats op 8 april en betrof een opfriscursus voor twaalf vrijwilligers van molen Aeolus in Vlaardingen, die de cursus in 2015 hadden gevolgd.

Cursussen Sponsoring en Benefietevents

De cursus Sponsoring, die aanvankelijk gepland stond voor 2016, is doorgeschoven naar 2017 en vond plaats op 9 februari. Er waren 8 deelnemers. Sinds 2014 is de cursus Sponsoring viermaal gegeven en gevolgd door vrijwel alle molenstichtingen in de provincie. Om die reden is een specialistische workshop ontwikkeld, die op bovengenoemde cursus voortborduurde. Deze workshop, over benefietevents, is gegeven op 12 december en is door 8 deelnemers gevolgd. (De workshop zou eigenlijk 12 deelnemers hebben gehad, maar door hevige sneeuwval moesten 4 deelnemers afhaken.)

Kennisdeling

Met de Stichting Molens Binnenmaas en de Molenstichting Goeree-Overflakkee is jaarlijks overleg om mogelijkheden voor samenwerking te bespreken en informatie en kennis uit te wisselen. EGH fungeert hierbij als facilitator. Dit overleg vond plaats op 19 januari.

Voor de *Gildebrief*, het magazine van het Gilde van Vrijwillige Molenaars, is een interview afgenomen met twee deelnemers aan de cursus Molengids, die in 2017 gediplomeerd molenaar zijn geworden. Het interview is te lezen in nr. 3 van september 2017 (36^e jaargang).

Op 30 mei is een voordracht gegeven voor Vereniging De Zeeuwse Molen over opzet en organisatie van de cursus Molengids (in molen De Lelie, Scharendijke). Op 14 september is op een bijeenkomst van Vereniging De Hollandsche Molen een voordracht gegeven over de rol van het Molennetwerk voor het molenveld in Zuid-Holland.

Helpdesk

Moleneigenaren, -beheerders en -vrijwilligers kunnen met hun vragen terecht bij de helpdesk van EGH. In 2017 was het aantal adviezen (molens, musea/collecties) 42.

B4.2 Onderhoud van molens en molenbiotopen

Groenbeheer

Naast de reguliere activiteiten voor het Molennetwerk, is in 2017 veel aandacht besteed aan het verbeteren van de molenbiotoop door middel van groenbeheer. Hierbij werden twee provinciale doelstellingen gecombineerd: 1) het verbeteren van de molenbiotoop en 2) het inzetten van vrijwilligers bij het groenbeheer. Het daadwerkelijk realiseren van verbeteringen binnen de biotoop is mede afhankelijk van de welwillende medewerking van omwonenden met grondposities nabij de biotoop en de gemeenten. Aangezien de focus vooral gericht was op molens met een slechte biotoop, bleek het ongeacht onze inzet soms niet mogelijk omwonende grondeigenaren te bewegen om groenbeheer toe te staan. Om hier het verschil te maken, is een langere adem nodig.

Molenbiotoop

In het kader van verbetering van de molenbiotoop heeft PZH extra financiële middelen beschikbaar gesteld. Vanuit de boekjaarsubsidie zijn voor de uitvoering en begeleiding van dit project uren vrijgemaakt. Het betrof samengevat de volgende werkzaamheden: opstellen plan van aanpak molenbiotoop 2017;

- begeleiding voortgang en afronding vier groenbeheerplannen en opstart van een vijfde plan;
- begeleiding Natuurwerkdag Molenbiotoop Centraal (4 november) & molenbiotoopbrigade van vrijwilligers groenonderhoud;
- promotie voucherregeling Groene Motor;
- opzet prijsvraag beste molenbiotoopbeheerder (uitreiking 2018).

B4.3 Publieksbereik

Pilot molens en toeristische arrangementen

In 2017 is een plan gemaakt voor een pilot publieksbereik molens rond het thema nieuwe doelgroepen. De bedoeling is om nieuwe, nog onbekende doelgroepen naar de molen te halen. Een eerste start zou worden gemaakt op de Natuurwerkdag (bootcamp les bij één van de deelnemende molens), maar door omstandigheden kon dit niet plaatsvinden. In 2018 wordt het plan verder ten uitvoer gebracht.

Deelname landelijke Natuurwerkdag

Net als in 2016, nam het Molennetwerk ook in 2017 deel aan de landelijke Natuurwerkdag. In totaal waren 18 molens te bezoeken voor het publiek. Naast het meehelpen met het onderhoud van de molenbiotoop, konden er ook rondleidingen en lezingen gevolgd worden.

B5 Sectoraal: Landgoederen en religieus erfgoed

EGH onderhoudt de websites landgoedenbuitenplaats-zh.nl en religieuserfgoed-zh.nl. Beide sites bieden informatie over de in de aanhef genoemde typologieën erfgoed. Voor het actueel houden van de sites worden boekjaaruren en budget ingezet. De website religieuserfgoed-zh.nl is eind 2017 offline gegaan. Relevante content is overgeheveld naar de website herbestemming-zh.nl.

C. Projecten

EGH heeft in 2017 twee projecten uitgevoerd met behulp van de bestemmingsreserves van 2015: Kennis is Kracht (C1) en Herbestemming (C2). Voor het project Kennis is Kracht is daarnaast externe financiering gevonden via fondsenwerving.

C1 Kennis is Kracht

De erfgoedsector in Zuid-Holland wordt gedragen door duizenden actieve vrijwilligers, die via hun werk voor (streek)musea en –archieven het verhaal van Zuid-Holland vertellen. Het Erfgoedhuis ondersteunt deze vrijwilligers, onder meer door het (mede) organiseren van trainingen. In 2017 heeft EGH cursussen voor vrijwilligers aangeboden via het project Kennis is Kracht.

C1.1 Cursussen

Deelnemersaantallen

Het project Kennis is Kracht voorzag in vijftien reguliere cursussen, waaronder één cursus over digitalisering en vijf cursussen op maat. Het aantal deelnemers aan de reguliere cursussen was 210, met een gemiddelde van veertien cursisten per cursus. Het aantal deelnemers aan de cursussen op maat was 99, een gemiddelde van twintig deelnemers per cursus. Het waarderingcijfer voor alle cursussen was gemiddeld genomen een 8,4

Cursusonderwerpen

Nieuwe cursusonderwerpen ten opzicht van de vorige cursusprojecten "Dan doen we het zelf" en "Netwerkaanpak Erfgoedvrijwilligers" waren "Verpakken van materialen", "Oral History" en "Art Handling".

Cursus op maat

De cursussen op maat waren:

- Klantvriendelijkheid voor het Nationaal Glasmuseum
- Rondleiden voor Historische Vereniging Maassluis
- Rondleiden voor het Rien Poortvlietmuseum
- Maken van een tentoonstelling voor Museum de Hoeksche Waard
- Verpakken van materialen voor Museum Voorschoten

C1.2 Train-de-trainer

Onderdeel van het project Kennis is Kracht zijn zogenaamde "Train-de-trainer"-sessies voor het middenkader. Deze bleken lastiger te realiseren dan gedacht. De musea gaven zelf terug dat ze de professionele ogen van een externe docent prefereren boven iemand uit de eigen geleding. Dit omdat deze persoon vaak vrijwilliger is en geen professional op het specifieke gebied waarop wordt getraind.

Om toch te voldoen aan de doelstellingen binnen het project om middenkader trainers op te leiden, is contact gezocht met groene partners in de regio. Zij gaven blijk van interesse. De verdere uitwerking van deze samenwerking volgt in 2018.

C1.3 Informatievoorziening

Alle cursussen binnen het project Kennis is Kracht worden aangeboden via het online vrijwilligersplatform Zelf Doen in Erfgoed en Groen (zie pagina 18). Ook staan ze vermeld in de agenda op erfgoedhuis-zh.nl. Om de deelnemers actief te informeren over aankomende activiteiten werden zeven "Kennis is Kracht"-nieuwsbrieven verstuurd.

Daarnaast zijn drie factsheets gepubliceerd op zelfdoeninerfgoedengroen.nl, over de onderwerpen "Beheer en behoud van archieven", "Doeltreffende PR & Communicatie" en "Rondleiden: een kunst, een kunde". De factsheets zijn gemaakt als naslagwerk voor de deelnemers aan de cursussen. Zij kunnen zo de opgedane kennis en tips nog even nalezen. Tegelijkertijd kunnen ze ook worden geraadpleegd door vrijwilligers die de cursus niet hebben gevolgd maar wel tips en informatie zoeken over het onderwerp.

C2 Project Herbestemming

Voortbouwend op het succes in 2016 wil EGH ook in 2017 in nauwe samenwerking met de provincie, studenten van universiteiten en hogescholen de gelegenheid bieden om zich binnen het curriculum bezig te houden met herbestemmingsprocessen. Daarnaast zal een prijsvraag worden uitgeschreven.

C2.1 Organisatie expertmeetings

In 2017 zijn in het kader van het project Herbestemming drie Expertmeetings georganiseerd rond de transitieopgaven Buitenhaven en De Plantage te Schiedam (23 januari), het Barakkenbos van het voormalige vliegveld Valkenburg te Katwijk (25 januari) en de Wilhelminahaven te Vlaardingen (27 januari). Tijdens de expertmeetings genereerden "herbestemmingsexperts" samen met betrokkenen ideeën voor de herontwikkeling van de gebieden. Verslagen van de meetings zijn gepubliceerd op de website herbestemming-zh.nl.

C2.2 Stimuleringsprijs Herbestemming

Daarnaast werd in opdracht van PZH (erfgoedbeleid en Actieprogramma Slim Ruimtegebruik) een prijsvraag uitgeschreven om een stimuleringsprijs herbestemming van rijksmonumenten toe te kennen. Het prijzengeld bedroeg € 20.000,-.

De prijsvraag werd wereldkundig gemaakt op de website en via het versturen van een persbericht naar de landelijke, regionale en lokale media. Ook werd een betaalde aankondiging geplaatst in de Erfgoedstem. Naar aanleiding hiervan zijn verschillende radio-interviews afgegeven. De prijsvraagvoorwaarden werden gepubliceerd op de website. In totaal zijn er acht inzendingen ontvangen. Deze werden beoordeeld door een vakkundige jury die was samengesteld uit Gerben van Dijk (voorzitter landelijk herbestemmingsteam), Tammo Remmerswaal (restaurantarchitect) en Johan Timmermans (ondernemer met ervaring op het gebied van herbestemming).

De prijs werd op 22 mei in het provinciehuis Zuid-Holland door gedeputeerde Rik Janssen uitgereikt aan de vertegenwoordiger van de winnaar buitenplaats Ockenburgh te Den Haag, Petra Brekelmans.

C3.2 Actueel houden website

De in 2016 gelanceerde herbestemming-zh.nl vormde voor bovengenoemde activiteiten het belangrijkste communicatiemiddel (zie ook B3).

D. Betaalde dienstverlening

Naast de boekjaar-activiteiten die worden genoemd in de hoofdstukken A en B, en de twee projecten in hoofdstuk C, voert EGH ook betaalde opdrachten uit voor gemeenten en musea. Ook de afdeling Monumentenwacht van EGH werkt op basis van betaalde dienstverlening. In dit hoofdstuk een overzicht van alle betaalde opdrachten die in 2017 zijn uitgevoerd.

D1 Afdeling Erfgoed & Ruimte

D1.1 Stichting Restauratie Opleidingsprojecten Zuid West

EGH is postadres voor de stichting, voert de financiële administratie, verricht de benodigde betalingen en levert de financiële gegevens aan voor de accountant van ROP NL. Verder maakt EGH de verslagen van de bestuursvergaderingen en de vergaderingen van de stuurgroep Zuid-Holland. Het bestuur van ROP ZW kwam in 2017 viermaal bijeen en wel op 23 maart, 29 mei, 24 augustus en 24 november. De stuurgroep Zuid-Holland kwam in 2017 driemaal bijeen en wel op 26 januari, 23 februari en 18 mei. Op 24 november vond te Schiedam een vergadering plaats samen met de stuurgroep Zeeland.

D1.2 Bouwhistorische verkenningen

Goede Herderkerk te Katwijk

In opdracht van de gemeente Katwijk werd een bouwhistorische verkenning opgesteld van De Goede Herderkerk in Valkenburg. De kerkelijke gemeente verzette zich tegen aanwijzing van de kerk tot gemeentelijk monument en de bouwhistorische verkenning diende om vast te stellen of aanwijzing is gerechtvaardigd.

Boerderij te Capelle aan den IJssel

In opdracht van de gemeente Capelle aan den IJssel werd een bouwhistorische verkenning opgesteld van de in eigendom van de gemeente zijnde boerderij aan de 's-Gravenweg 327 (rijksmonument 11.471). Na vertrek van de huurder, staat het woongedeelte leeg en is de gemeente voornemens om met behoud van de cultuurhistorische waarden de voorzieningen van het woongedeelte aan te passen aan de eisen van de tijd en de indeling te wijzigen. De gemeente vroeg EGH onderzoek te doen naar de cultuurhistorische waarden, zodat helder wordt of de beoogde wijzigingen uit het oogpunt van cultuurhistorie wenselijk en aanvaardbaar zijn.

Twee monumenten te Lansingerland

Twee bouwhistorische verkenningen werden uitgevoerd voor monumenten die de gemeente Lansingerland in bezit heeft en wil vervreemden. De verkenningen zijn bedoeld om potentiële kopers duidelijkheid te verschaffen over de intrinsieke cultuurhistorische waarden van de panden. Het betreft een boerderij aan de Laan van Koot 1-3 te Berkel en Rodenrijs (gemeentelijk monument) en het Polderhuis aan de Bergweg Noord 1-5 te Bergschenhoek (rijksmonument 516.053).

Boerderij te Zoetermeer

In opdracht van Leda BV heeft EGH een bouwhistorische verkenning uitgevoerd van de boerderij aan de Voorweg 232 te Zoetermeer. De ontwikkelaar heeft plannen om het nu leegstaande gemeentelijke monument te ontwikkelen en is door de gemeente gevraagd een rapportage te overleggen waarin de intrinsieke cultuurhistorische waarden van de boerderij worden benoemd en gewaardeerd.

D1.3 Cultuurhistorische Effectrapportage

Voor de gemeente Westland heeft EGH een Cultuurhistorische Effectrapportage opgesteld voor het Perceel Noord-Lierweg 32, in De Lier. Aanleiding voor de rapportage is de mogelijke bouw van een kas op het perceel. De opdrachtgever (gemeente Westland) wilde de nog bestaande cultuurhistorische (ruimtelijke) kwaliteiten laten vaststellen en waarderen.

D1.4 Opdracht DijklijnenGIS

In opdracht van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed leverde EGH een bijdrage aan de realisatie van een land-dekkend overzicht van actuele waterkeringen, dijken/kaden die geen waterkerende functie meer hebben en dijken en polders die inmiddels zijn verdwenen. De verzamelde cultuurhistorische waterstaatkundige kennis komt beschikbaar via een GIS-bestand (DijklijnenGIS). Doel is het mogelijk te maken dat relevante cultuurhistorische waterstaatkundige kennis wordt meegenomen in ruimtelijke afwegingen. De werkzaamheden betreffen Nederland, uitgezonderd Noord-Holland, Friesland, Zeeland en het Rivierengebied en de rivierdijken van IJssel en Maas. De dijklijnen van het basisbestand zijn op basis van overwegingen van cultuurhistorische aard opgedeeld in deeltracés (bijvoorbeeld op basis van ontstaan en ontwikkeling). Van deze deeltracés zijn relevante gegevens verzameld en opgenomen in een database van het GIS. De werkzaamheden zijn uitgevoerd door Dolf Bekius (historisch-geograaf, GIS-specialist) en Marinus Kooiman (historisch-geograaf).

D1.5 Gemeente Noordwijk subsidieverordening

Gemeente Noordwijk heeft besloten subsidie beschikbaar te stellen voor de instandhouding van gemeentelijke monumenten, bouwkundige inspecties en het aanbrengen van monumentenschildjes en heeft EGH opdracht gegeven de subsidieverordening op te stellen. Dit is in nauw overleg met de gemeente gedaan. De verordening is inmiddels vastgesteld.

D2 Afdeling Erfgoed & Beleving

D2.1 Nulmetingen

Het Erfgoedhuis voerde in 2017 een nulmeting uit voor het Haags Historisch Museum. Dit betrof een meting naar de stand van zaken van de collectie op de deelgebieden registratie, conservering en veiligheidszorg.

D2.2 VMZH

Samen met de Vereniging voor Musea in Zuid-Holland (VMZH) organiseerde EGH een studiemiddag op 20 november in het Leiderdorps Museum. De middag met het thema "Vriendenverenigingen" trok 41 deelnemers. Daarnaast werd de jaarlijkse Ledenvergadering georganiseerd op 8 mei 2017. Naast de gebruikelijke agenda was er ook aandacht voor het thema "Blurring the Museum: Veranderingsprocessen in het museum". De VMZH wordt tot slot administratief ondersteund door EGH.

D3 Monumentenwacht Zuid-Holland

D3.1 Betaalde dienstverlening

Inspecties

In 2017 zijn door 7 Fte monumentenwachters in totaal 1.056 bouwkundige inspecties uitgevoerd, op een bestand van 2.686 monumenten. De lichte toename is veroorzaakt door 52 nieuwe abonnementen en 34 opzeggingen. Het aantal aangemelde rijksmonumenten nam toe met 12 tot 1.732.

Quick Scans

De huizenmarkt is in 2017 weer licht gestabiliseerd, waardoor er minder huizen van eigenaar wisselden. Dit heeft geleid tot een afname van het aantal Quick Scans van 36 naar 24.

Eenmalige inspecties

In 2017 is de vraag naar een eenmalige inspectie licht afgenomen van 35 naar 26.

Begeleiding

Naast het opstellen van zes Brim-aanvragen en het begeleiden van tien rijksmonumenten heeft de Monumentenwacht in 2016 twee restauratietrajecten afgerond en is er één restauratiebegeleiding voortgezet. Er zijn daarnaast vier nieuwe onderhoudsbegeleidingstrajecten opgestart en zes bestaande trajecten voortgezet. Verder zijn in totaal 27 onderhoudsbegrotingen opgesteld of bijgesteld voor particuliere (verenigingen van) eigenaren en andere partijen.

Lidmaatschappen

Het aantal abonnees van de Monumentenwacht is in 2017 licht toegenomen naar een totaal van 2686.

D3.2 Marketingcommunicatie

Omdat de doelgroep van de Monumenten verschilt van die van EGH (consumenten vs. gemeenten en erfgoedorganisaties), is in 2017 gekozen om de Monumentenwacht als duidelijke eigen entiteit te positioneren. Hiertoe is de website monumentenwacht-zh.nl ontwikkeld. De website heeft dezelfde look & feel als erfgoedhuis-zh.nl, waardoor duidelijk is dat de Monumentenwacht Zuid-Holland onderdeel is van Erfgoedhuis Zuid-Holland.